

*До спеціалізованої вченої ради Д 35.725.05
у Львівському державному університеті внутрішніх справ*

ВІДГУК

**опонента, доктора юридичних наук, професора Тітка Івана
Андрійовича на дисертацію Дуфенюк Оксани Михайлівни
«Концептуальна модель балансу в кримінальному провадженні:
інституційний, правозастосовний, особистісний рівні», подану на
здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальностями 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень; 12.00.09 – кримінальний процес та
криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Ступінь актуальності обраної теми. Оцінка актуальності теми проведеного дослідження є першою вимогою загальної оцінки опонентом дисертації, оскільки за відсутності актуальності обраної тематики та реальної потреби у її науковому осмисленні таке дослідження втрачає сенс. Як справедливо вказує дисертантка, впровадження дієвих реформ, імплементація міжнародних стандартів кримінальної процесуальної діяльності, ефективне оцінювання ризиків та визначення пріоритетних напрямів удосконалення правових інститутів, формування стратегії розвитку інституційної інфраструктури кримінального провадження потребує на доктринальному рівні знання та розуміння іманентної «механіки» балансу. Втім на інтелектуальних просторах правової науки не знайшлося жодної ґрунтовної праці, яка б формувала комплексне уявлення про баланс у кримінальному провадженні. Не зважаючи на намагання осмислити феномен правового балансування, низка питань досі залишаються об'єктом дискусій і потребують подальшого вивчення. Узагальнення наукових джерел продемонструвало відсутність системності, фрагментарність та складність вирішення різновекторних аспектів балансу і на рівні загальнотеоретичному, і на рівні практичної реалізації в кримінальному провадженні, що підтверджує актуальність та важливість обраної теми дослідження. Постала важлива

Львівський державний університет внутрішніх справ	
СВР Д 35.725.05	
Вх.№	7/10 від 28.12.2023
теоретико-прикладна	
кількість аркушів	
Осн.док.	20
додат.	—

проблема, розв'язання якої матиме загальнонаціональне значення і зміст якої полягає у формуванні концептуальних основ забезпечення балансу в кримінальному провадженні як однієї із ключових передумов втілення верховенства права та реалізації справедливого правосуддя в умовах сучасних тенденцій та викликів (с. 2-3 реферату дисертації). Цілком розділяючи зазначені авторкою маркери актуальності обраної теми, додатково варто зазначити, що потреба у науковому формуванні концептуальної моделі балансу в кримінальному провадженні має надзвичайно важливе прикладне значення. Побудова збалансованого кримінального процесу – це першочергова задача при реформуванні сфери кримінальної юстиції. Потреба у наявності такої концепції гостро відчувалась при реформуванні пострадянського кримінально-процесуального законодавства, при запровадженні принципово нової парадигми кримінального процесу в 2012 році, а також відчувається зараз при продовженні реформ в сфері кримінальної юстиції.

З огляду на вказане, актуальність обраної теми не викликає жодних сумнівів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Викладені в роботі наукові положення та висновки є обґрунтованими, аргументованими та переконливими. Про достатній рівень достовірності значною мірою свідчить опрацювання авторкою істотного обсягу інформаційних джерел з різних галузей наукового знання.

Вагомості роботі надає емпірика, на яку спирається дисертантка. Серед іншого, емпірична база дисертаційного дослідження представлена результатами анкетування, проведеного в його межах, у якому брали участь 321 респондент (працівники органів Національної поліції та здобувачів вищої освіти).

Про достатню глибину вивчення дисертанткою предмету дослідження свідчить список з 915 використаних наукових, нормативних, правозастосовних та інформаційних джерел.

Достовірність, повноту та об'єктивність отриманих результатів у значній мірі забезпечило використання авторкою комплексу загальнонаукових та спеціальних методів і підходів до обробки інформації: історико-правового, порівняльно-правового методів, методу моделювання, соціологічного методу, логічних методів (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія), системного, функціонального, синергетичного, феноменологічного, ризик-орієнтованого підходів.

Новизна і значення (загальнонаціональне або світове) представлених результатів дослідження. Дисертація Дуфенюк О.М. містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які забезпечують розв'язання важливої теоретико-прикладної проблеми загальнонаціонального значення – формування концептуальних основ балансу в кримінальному провадженні як однієї із ключових передумов втілення верховенства права та забезпечення справедливого правосуддя в умовах сучасних тенденцій та викликів.

З-поміж висновків, яких дійшла авторка у дослідженні, окрему вагу для національної науки, на погляд опонента, мають такі:

– розкрито природу балансу як засади функціонування кримінального провадження, як процесу знаходження рівноваги, узгодженості, пропорційності і як правового явища, якому властиві системотворчий потенціал, білатеральність, динамічність, і який має відповідати усталеним уявленням про справедливість;

– розроблено концептуальну модель забезпечення балансу у кримінальному провадженні, яка охоплює (1) інституційний, (2) правозастосовний, (3) особистісний рівні. Кожен рівень має субрівні балансу: інституційний – баланс повноважень, функцій, предмета відання органів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження, баланс у

дихотоміях: «завдання – ресурси», «мета – засоби», «національне – наднаціональне»; правозастосовний – баланс цінностей та інтересів, баланс процесуальних можливостей, баланс правових позицій, баланс науки і практики, баланс змісту і форми; особистісний – баланс об'єктивності та суб'єктивності, баланс освіти та практики, баланс моралі та права. Наголошено, що баланс у кримінальному провадженні слід розглядати як індикативну ознаку розвитку демократичних інституцій та втілення ідеї верховенства права у державі, а запропонована системна візія формує засадничі підвалини для стратегічного планування розвитку профільних структур; діагностики ризиків порушення рівноваги та кризових ситуацій, усунення чинників, які мають потенційний руйнівний вплив на систему кримінального провадження, втрату довіри суспільства до державних інституцій; адаптації органів досудового розслідування, прокуратури та суду до нових викликів та умов функціонування; генерування та впровадження інноваційних проєктів у досудове розслідування та судове провадження;

– запропоновано диференціювати три категорії ризиків дисбалансу в кримінальному провадженні у дихотомії «мета – засоби» ((1) ризики категорії «правильність засобів важливіша за мету»; (2) ризики категорії «мета важливіша, ніж засоби»; (3) ризики категорії деформованої мети і деформованих засобів), що дає змогу ухвалювати рішення, спрямовані на попередження загроз;

– доведено, що наука і практика кримінального провадження потребують адаптації до глобальних правових, соціальних та безпекових мегатрендів, охарактеризовано їх зміст, що дає змогу прогнозувати трансформацію кримінального провадження в темпоральній перспективі;

– визначено зміст медійної криміналістичної псевдонауки та запропоновано типологію впливу медійної криміналістичної псевдонауки на суспільство (CSІефект), в рамках якої обґрунтовано та верифіковано (1) позитивний ефект (іміджевий, освітній, мотиваційний) та (2) негативний

ефект (імперативний, криміногенний, конфліктогенний), а також доведено на цій основі доцільність впровадження реверсної моделі проактивної протидії потенційним ризикам деформації загальносупільного уявлення про синергію науки і практики у кримінальному провадженні;

– визначено тривимірний морально-правовий сенс окремої думки судді, який реалізується у таких аспектах: (1) консеквентний – зняття моральної відповідальності за наслідки ухваленого рішення; (2) деонтологічний – виконання морального обов'язку висловити думку, яка репрезентує альтернативну моральноправову позицію, інтерпретацію права на засадах справедливості з точки зору автора; (3) аксіологічний – апелювання до моральної аргументації, цінностей у тексті окремої думки, що може вплинути на перспективу зміни правового регулювання у майбутньому;

– удосконалено теоретико-правове обґрунтування інституту окремої думки судді, що виявилось в узагальненні аргументації критиків інституту окремої думки судді ((1) відсутність прямих правових наслідків; (2) деструктивний вплив на інституцію; (3) неправильні мотиви, неефективне використання часу; (4) множинність сенсів; (5) порушення таємниці нарадчої кімнати, засади незалежності судді) та аргументації прихильників інституту окремої думки судді ((1) правотворчий потенціал; (2) демократизм; (3) підвищення якості рішень, а відтак довіри до інституцій; (4) часткова сатисфакція для сторони, яка програла);

– набуло подальшого розвитку теоретико-методологічне обґрунтування правових позицій Верховного Суду (далі – ВС), що, на відміну від існуючих підходів, передбачає впровадження додаткових критеріїв класифікації за змістом (правові позиції – рекомендації, правові позиції – дефініції, правові позиції – роз'яснення, правові позиції – висновки) та залежно від сфери впливу (десигнативні (стосуються вирішення однотипних ситуацій правозастосування), денотативні (стосуються вирішення конкретної ситуації у конкретній справі));

Дослідження містить й низку інших корисних, аргументованих висновків, пропозицій та рекомендацій, які є суттєвим внеском у розвиток національної юридичної науки.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора юридичних наук.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Зміст і структура дисертації відповідає меті та завданням, сформульованим дисертанткою на початку дослідження, а також відображають актуальність дослідження та його наукову новизну. Дисертація характеризується логічним змістовним наповненням, структура якого забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики. Структура дисертації побудована логічно, відповідно до поставлених завдань. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, 8 додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, потребу її наукового розроблення, наведено відомості про мету, завдання, методи дослідження, вказано на його новизну, практичне значення, відзначено дані про апробацію результатів дослідження, наявні публікації.

Розділ 1 «Баланс у кримінальному провадженні: теоретичні засади дослідження» складається із 3 підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Концепт "баланс" у науковій доктрині та методологія дослідження»* систематизовано та узагальнено підходи до розуміння сутності концепту «баланс» у правовій думці та визначено сфери його використання у сучасній науковій доктрині, окреслено методологію дослідження. У цьому контексті авторкою сформовано висновок, відповідно до якого балансу як правовому явищу, проєктованому у площину кримінального провадження, властиві специфічні характеристики: (1) системотворчий потенціал; (2) білатеральність; (3) динамічність; (4) відповідність уявленням про справедливість у демократичній, правовій

державі. Баланс у кримінальному провадженні є індикатором розвитку саме демократичних інституцій, оскільки підважує категоричну доктрину абсолютизму публічного інтересу, ставиться до права як до «живої», пластичної матерії для забезпечення справедливості та верховенства права (с. 94-95 дисертації).

Викликає науковий інтерес й висловлене авторкою припущення про перспективу застосування учення про баланс як особливого способу мислення у пізнавальній діяльності, пов'язаного з особливим ракурсом предмета дослідження та інтерпретацією результатів. Балансування як методологічний підхід у правознавстві, як стверджує дисертантка, можна визначити як спосіб дослідження правових об'єктів, явищ і процесів з позиції їх урівноваженості, узгодженості, пропорційності з іншими суміжними компонентами правотворення та правозастосування; виявлення точок біфуркації та механізму забезпечення компромісу (згоди сторін на основі взаємних поступок) або консенсусу (пошук рішення, яке би влаштувало усі сторони) компонентів системи з метою забезпечення справедливого правосуддя (с. 67 дисертації).

У підрозділі 1.2. *«Радянський та пострадянський кримінальний процес: балансування між минулим і сучасним»* авторка зосереджує увагу на порівнянні радянських і пострадянських підходів до формування системи кримінальної юстиції. Як зазначає дисертантка, формулюючи висновок за результатами цієї частини роботи, тогочасний (радянський) кримінальний процес конструювався з двох, на перший погляд, несумісних частин. З одного боку, сформована, хоча й з випадками про «буржуазний процес» і «пережитки капіталізму», наукова доктрина і процесуальне законодавство, яке втілювало фрагментарні демократичні засади, рівність, гласність процесу, орієнтацію на захист прав і свобод людини, законність, незалежність і неупередженість суддів, презумпцію невинуватості тощо. З іншого боку, існувала практика кримінального провадження, яка демонструвала штучність, примарність, ілюзорність «норм-у-законі» і

функціонувала як інструмент карально-репресивної системи для виконання поставлених тоталітарним режимом завдань. Якими були «норми-у-дії», доводять архівно-слідчі справи, історіографічні документальні джерела, спогади учасників радянського кримінального процесу. Проголошення незалежності відкрило можливості для власного державного будівництва та впровадження реформ. Однак в Україні, як і в багатьох інших пострадянських державах, швидких суттєвих змін не відбулося. Кримінальний процес залишався невіддільною частиною загальносуспільного, політико-правового контексту, а тому дерадянізація відбувалася на тлі змагання між національно-демократичними силами, і силами ностальгуючими за радянським минулим; проведення часто непослідовних перетворень, імітаційних реформ; намагання підпорядкувати правоохоронну і судову систему інтересам нових діючих режимів. Успіхи звільнення від старої спадщини часто мали несистемний, епізодичний характер. І все ж низку важливих кроків було зроблено (прийняття Конституції України із закріпленням основних прав та свобод людини, проголошення стратегічного курсу на побудову правової держави; ратифікація Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) і впровадження у сферу кримінального провадження судової практики ЄСПЛ; прийняття нового кримінального процесуального законодавства у 2012 р.; ініційовані реформи НП, прокуратури, судової системи, органів безпеки, розвиток антикорупційної інфраструктури) (с. 95-96 дисертації).

Підрозділ «1.3. Структура концептуальної моделі балансу в кримінальному провадженні» містить виклад наукових положень, які зумовлюють побудову структури дисертації. Зокрема, авторка доходить висновку про те, що концептуальна модель балансу у кримінальному провадженні охоплює три рівні: (1) інституційний; (2) правозастосовний; (3) особистісний. Кожен з цих рівнів має свої субрівні балансу і презентує важливий сегмент положень, закономірностей, рішень, дій, норм, чинників, взаємозв'язків, які в сукупності суттєво впливають, обумовлюють,

продукують той результат, який ми отримуємо в залі судових засідань, що впливає на долю окремої людини, соціальної групи, суспільства та держави в цілому. Обрані критерії для біфуркації слід розглядати не як штивну систему, а радше як пропозицію для дискурсу з можливістю подальшого розширення її змісту, відгалуження додаткових дихотомій балансу (с. 86 дисертації). Авторкою встановлено, що теоретичне та прикладне значення запропонованої концептуальної моделі балансу в кримінальному провадженні полягає в тому, що вона дозволяє сформулювати засадничі підвалини для: (1) стратегічного планування розвитку профільних структур; (2) діагностики ризиків порушення рівноваги та кризових ситуацій, усунення чинників, які мають потенційний руйнівний вплив на систему кримінального провадження, дискредитацію органів правопорядку та суду, втрату довіри суспільства до державних інституцій; (3) адаптації системи кримінальної юстиції, органів прокуратури та досудового розслідування до нових викликів та умов функціонування; (4) прогнозування подальшого розвитку інституцій та правових інститутів; (5) генерування та впровадження інноваційних проєктів у досудове розслідування та судове провадження.

Розділ 2 «Забезпечення балансу в кримінальному провадженні на інституційному рівні» складається із 4 підрозділів.

Підрозділ 2.1. «Інституційний баланс у кримінальному провадженні» містить описання результатів дослідження стосовно таких феноменів як інституційний баланс та інституційний дисбаланс у кримінальному провадженні. За результатами проведених досліджень авторці вдалось сформулювати такі висновки. Інституційний баланс є одним із невід'ємних компонентів механізму, який забезпечує реалізацію завдань кримінального провадження. У сприятливому інституційному середовищі державні інституції діють у межах визначених повноважень, не делегують безпідставно свої повноваження іншим інституціям і не втручаються у зону впливу інших інституцій, розширюючи в такий спосіб свої повноваження,

не конкурують між собою за зони впливу. Інституційний дисбаланс є наслідком хиб у чинному законодавстві, затягування та надмірної політизації процесу створення та діяльності інституцій; надмірного ускладнення структури органів, що сприяє бюрократизації кримінального провадження та знижує ефективність прийняття рішень, породжує проблеми міжвідомчої комунікації; негативних неформальних практик; недоліків стратегії розвитку інституційного середовища кримінального провадження, проведення точкових реформ або ж їх імітація (с. 209 дисертації).

У підрозділі 2.2 *«Баланс у кримінальному провадженні у контексті дихотомії "завдання – ресурси"»* авторка апелює до концепту «мета кримінального провадження», пропонуючи його сприйняття через призму матеріальної та процесуальної справедливості. Цікавим та обґрунтованим виглядає висновок авторки про те, що відсутність визначеної у кримінальному процесуальному законодавстві мети варто розглядати як суттєвий недолік правового регулювання, зважаючи на її універсальний, аксіологічний, системотворчий та інтегруючий потенціал. Завдання кримінального провадження забезпечують досягнення мети і позиціонуються на функціональному, процедурному, спеціальному та правозастосовному рівнях. Для якісного виконання цих завдань інституційній інфраструктурі кримінального провадження потрібні ресурси, обсяг яких варіюється залежно від багатьох історичних, політико-правових, соціально-економічних та інших чинників. Дисбаланс у дихотомії «завдання – ресурси» може бути зумовлений надмірним навантаженням, дефіцитом ергономічних та технічних умов праці, прогалинами у методичному забезпеченні, тенденціями відтоку персоналу та вадами процесу обрання/призначення на посади персоналу органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

У підрозділі 2.3 *«Баланс у кримінальному провадженні у контексті дихотомії "мета – засоби"»* авторка доводить, що мета кримінального

провадження може бути досягнута різними засобами. Залежно від співвідношення цих компонентів дихотомії дисертантка пропонує розрізняти три категорії ризиків, які детермінують дисбаланс. Перша категорія таких ризиків пов'язана з нівелюванням мети встановлення істини та застосування матеріального права (матеріальна справедливість) у кримінальному провадженні, але формально дотримується належна процедура (процесуальна справедливість). Для другої категорії ризиків характерне превалювання мети встановлення істини та правильного застосування матеріального права (матеріальна справедливість) понад усе, але нівелюється належна процедура (процесуальна справедливість). Третя категорія ризиків стосується тих випадків, коли можна констатувати деформацію і мети кримінального провадження, і засобів її досягнення (с. 210 дисертації).

У підрозділі 2.4 «Баланс «національного» та «наднаціонального» у кримінальному провадженні на прикладі застосування практики ЄСПЛ» авторка на прикладі функціонування ЄСПЛ презентує баланс національного і наднаціонального компонентів правотворення і правозастосовної практики. За такими векторами дисертанткою диференційовано вплив ЄСПЛ, що охоплює інтеграційний, аксіологічний, правозахисний, герменевтичний, контрольний-наглядний аспекти, а також продукує своєрідну «правову дифузю» міжнародних і «домашніх» норм, правових позицій, підходів, практик на законодавчому рівні та в практичній площині. При цьому дисертантка переконує, що положення ЄКПЛ, а значить і людина, яка має правові підстави на звернення до Страсбурзького суду, можуть опинитися в ситуації незахищеності через існування реальних та потенційних викликів. Зокрема, йдеться про нечіткість меж дискреції в інтерпретації та універсалізації стандартів, обмеженість герменевтичного впливу, невиконання рішень на національному рівні, операційний виклик, пов'язаний із необхідністю обробки значного масиву справ (с. 210-211 дисертації).

Розділ 3. «Забезпечення балансу в кримінальному провадженні на правозастосовному рівні» складається із 4 підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Баланс цінностей та інтересів у кримінальному провадженні» присвячений у першу чергу дослідженню правових механізмів забезпечення балансу приватних і публічних інтересів та характеристиках балансу приватних і публічних інтересів у кримінальному провадженні. Авторка розрізняє два рівні балансу – номінативний (нормативний) і реальний (правореалізаційний). Перший пов'язаний із нормативно-правовою регламентацією, яка є відносно стабільною та такою, що визначає певні мінімальні стандарти, засади, межі диспозитивності та дискреції, засоби, обов'язки, імперативні вимоги тощо. Другий пов'язаний із процесом правозастосування. На цьому рівні абстрактні норми права перестають бути декларативними і наповнюються реальним змістом (с. 236 дисертації). Відтак, дисертантка доходить висновку, відповідно до якого з метою забезпечення справедливого, розумного балансу приватних і публічних інтересів застосовуються (1) симетричний, (2) пропорційний, (3) компенсаційний, (4) консенсуальний, (5) охоронний та (6) інтерпретаційний механізми. У цьому переліку особливим є пропорційний механізм, зважаючи на ціннісний, стабілізуючий, дисциплінуючий, стимулюючий та адаптаційнокорегуючий ефекти для кримінального провадження. До характеристик балансу публічних та приватних інтересів відносимо: (1) універсальність; (2) динамічність; (3) поліструктурність; (4) забезпеченість; (5) диференційованість; (6) контекстуальність; (7) прозорість (с. 333 дисертації).

У підрозділі 3.2 «Баланс процесуальних можливостей та правових позицій у кримінальному провадженні» авторка зосереджується на дослідженні існування у кримінальному процесі множинності правових позицій щодо різних правових питань, а також множина альтернатив щодо одного й того ж правового питання. При цьому дисертантка констатує існування фактів зловживання учасниками кримінального провадження

правами та повноваженнями. За результатами дослідження даного явища, авторкою запропоновано виокремити наступні критерії визначення недобросовісного використання процесуальних прав і повноважень у кримінальному провадженні: критерій формально-темпоральний, який охоплює оцінку факту з позиції часу, тривалості, множинності ідентичних актів (докучливість), обсягу матеріалів, які супроводжують звернення тощо); критерій змістовний, який передбачає однотипність, повторюваність підстав та обґрунтування звернення, алогічність аргументів); критерій морально-етичний, який дає змогу диференціювати поведінку як недобросовісну, таку, що не відповідає засадам «чесної практики» (*bona fides*) та «хорошим манерам» (*bonos mores*) (висловлювання образ, нецензурної лексики, порушення загальних принципів добросовісності, розумності та справедливості; суперечливість діяння, наприклад, коли особа, з одного боку, виявляє ініціативу, а з іншого – умисно уникає вчинення імперативних дій, які з цього витікають і без яких неможливий подальший рух справи) (с. 256-257 дисертації).

У підрозділі 3.3 «Баланс науки та практики у кримінальному провадженні» зусилля авторки спрямовані на встановлення особливостей взаємозв'язків науки і практики в кримінальному провадженні. Авторкою наголошено, що наука в кримінальному провадженні є своєрідним «депо інтелектуального ресурсу» (с. 276 дисертації) і в ближчій перспективі роль балансу науки і практики тільки зростатиме, оскільки щороку збільшується кількість правових норм та інститутів, з'являються концептуальні та технічні новації, посилюється цифровізація та автоматизація процесів тощо.

Викликають науковий інтерес й результати дослідження авторкою феномену впливу медійної криміналістичної псевдонауки на суспільні уявлення про систему кримінального провадження. Зокрема, авторкою на підставі узагальнення доктринальних підходів та власних емпіричних досліджень запропоновано типологію ефектів систематичного перегляду криміналістичного медіаконтенту. Наголошено на важливості розробки

заходів реверсної моделі проактивної протидії потенційним ризикам деформації загальносуспільного уявлення про синергію науки і практики у кримінальному провадженні (с. 18 реферату дисертації).

Наповнення підрозділу 3.4 «Баланс у кримінальному провадженні у контексті дихотомії "зміст – форма"» будується навколо позиції авторки щодо того, що «зміст кримінального провадження має узгоджуватися з формою, форма – транслювати зміст» (с. 18 реферату дисертації). У цьому контексті особливо цінними, на погляд опонента, є розробки авторки стосовно такого явища як формалізм у кримінальному процесі. Зокрема, дисертанткою обґрунтовано, що у трактуванні процесуального формалізму доцільно розрізняти стандартний формалізм як корисний атрибут кримінального провадження, який забезпечує єдність, передбачуваність, стандартизацію правозастосовної практики, легалізацію отриманих результатів, правову взаємодію системи кримінального провадження та особи; абераційний формалізм як шкідливе явище, яке може виснажувати ресурси та суттєво впливати на процесуальні строки, механізм реалізації процесуальних прав та повноважень, виконання завдань і загалом деформувати зміст кримінального провадження; гібридний формалізм як об'єктивно існуюче явище у правозастосовній практиці, яке полягає у змішуванні різних формальних (коли закон чітко визначає) та неформальних (коли закон не визначає) практик, про корисність/шкідливість яких можна говорити ситуативно в контексті конкретного випадку (с. 335-336 дисертації).

Розділ 4. «Забезпечення балансу в кримінальному провадженні на особистісному рівні» включає 3 підрозділи.

Підрозділ 4.1 «Баланс «об'єктивного» та «суб'єктивного» у кримінальному провадженні». Як справедливо зазначає авторка, кримінальне провадження відбувається не тільки в ритуально-формальному вимірі у кабінеті органу досудового розслідування, прокурора чи в залі судових засідань. Воно також триває в інтелектуальному вимірі на рівні

окремої особи. Версія, оцінка доказів, підозра, інтенція обвинувачення чи виправдання виникає на особистісному рівні дізнавачів, слідчих, детективів, прокурорів, присяжних, суддів як результат боротьби ідей, припущень, фактів, переконань, правових норм, правових позицій, досвіду, знань тощо. І попри те, що чимало процесуалістів підтверджують важливість об'єктивності у кримінальному провадженні, мають рацію й ті, хто констатують, що досягнути абсолютної об'єктивності неможливо (с. 337 дисертації). Дослідження цього напрямку надало можливість авторці обґрунтувати висновок про те, що посиленню об'єктивності та зниженню суб'єктивізму у кримінальному провадженні слугують такі механізми: (1) механізм звуження діапазону процедур, які потребують втручання суб'єкта; (2) механізм інституційної незалежності та чіткого визначення меж дискреції; (3) механізм упровадження системи «ваг і стримувань»; (4) механізм упровадження імперативу обґрунтованості та вмотивованості процесуальних рішень; (5) механізм верифікації отриманого результату; (6) механізм рефлексійної компетентності; (7) механізм підвищення правової культури та правосвідомості; (8) механізм юридичної відповідальності за вихід за межі дискреції (с. 394 дисертації).

Підрозділ 4.2 «Баланс освіти та практики у кримінальному провадженні» відображує результати дослідницької роботи авторки, спрямованої на осмислення підходів до розуміння освітнього процесу, інституту наставництва, інституту підвищення кваліфікації персоналу, інституту помічника слідчого та ін. У цьому ключі складно не погодитися із висновком авторки про те, що для досягнення якісного результату потрібна узгодженість між запитами зацікавлених сторін (стейкхолдерів) і можливостями закладів освіти їх реалізації; відповідність освітнього процесу підготовки суб'єктів процесуальної діяльності міжнародним стандартам і глобальним тенденціям в освітньому просторі (впровадження інтерактивних методів навчання, принципу безперервності навчання, посилення ролі самоосвіти тощо); узгодження дидактично-методичного

забезпечення освітніх компонентів із актуальними потребами практики кримінального провадження, формування структури компетентностей суб'єктів процесуальної діяльності з урахуванням сучасних викликів та вимог правозастосовної діяльності (с. 394 дисертації).

Підрозділ 4.3 «Баланс моралі та права у кримінальному провадженні» будується навколо дискурсу про мораль і право, який формується на тлі протиставлення двох концептуальних позицій. Прихильники однієї вважають, що право має втілювати моральні норми і це є умовою визнання суспільством авторитету норм та збільшує мотивацію дотримання правового порядку. Прихильники другої позиції переконані, що потрапляння у сферу права моральних норм є радше випадковістю, несистемним явищем, тому не слід переоцінювати моральні основи права (с. 21 реферату дисертації). У цьому ракурсі актуальними та обґрунтованими видаються висновки авторки стосовно можливості запозичення зарубіжного досвіду проведення цільових та випадкових перевірок доброчесності, застосування яких доцільно розглянути для покращення функціонування української інфраструктури кримінального провадження.

У висновках авторкою узагальнено основні результати дослідження та пропозиції.

Додатки містять: ілюстративний матеріал; відображення результатів проведеного авторкою анкетування; документи, що підтверджують результати впровадження положень дисертації.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Повнота викладу положень, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дослідження відображені у монографії, наукових статтях і тезах доповідей авторки на наукових конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації. Положення та висновки, сформульовані в дисертації, викладено у 68 наукових публікаціях, серед яких 62 публікації, в яких

викладено основні наукові результати дисертації (1 одноосібна монографія; 4 статті у наукових періодичних виданнях, які індексуються у наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus; 27 статей у виданнях, які включено до переліку наукових фахових видань України з юридичного напрямку, 30 наукових праць, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації) та 6 наукових публікацій, які додатково відображають результати дисертації.

Оцінка академічної доброчесності. Проявів академічної недоброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації тощо) в тексті дисертації та публікацій опонентом не виявлено.

Викладене є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Дуфенюк Оксани Михайлівни як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки кримінального процесу теми.

Зауваження та/або дискусійні питання стосовно положень дисертації. Позитивно оцінюючи в цілому представлене дослідження, все ж варто відзначити, що воно містить окремі положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту.

1. На с. 35 дисертації вказано, що авторкою «запропоновано диференціювати три категорії ризиків дисбалансу в кримінальному провадженні у дихотомії «мета – засоби»: (1) ризики категорії «правильність засобів важливіша за мету»; (2) ризики категорії «мета важливіша, ніж засоби»; (3) ризики категорії деформованої мети і деформованих засобів». У цьому контексті цікаво було б дізнатися позицію авторки щодо того, чи не є в групі ризику «мета важливіша, ніж засоби» правові позиції Верховного Суду, які демонструють відсутність «надмірного формалізму» при оцінці тих чи інших процедурних порушень КПК України із орієнтацією виключно на оцінку того, чи не призвели допущені процесуальні порушення до порушення конституційних або конвенційних прав людини (див.,

зокрема, рішення Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2022 року у справі № 756/10060/17).

2. На с. 36 дисертації авторка вказує, що в дисертації серед іншого «визначено зміст медійної криміналістичної псевдонауки та запропоновано типологію впливу медійної криміналістичної псевдонауки на суспільство». Дослідження цього питання значною мірою базується на результатах проведеного авторкою опитування (321 респондент), результати якого відображені в додатку Д до дисертації. Водночас, респондентами у цьому опитуванні були виключно представники органів Національної поліції та здобувачі вищої освіти. У цьому ключі виникає питання щодо міркувань, якими був зумовлений вибір саме цих груп респондентів для вивчення питання впливу медійної криміналістичної псевдонауки на суспільство?

3. На с. 269 дисертації авторка зазначає, що «для балансу на рівні правозастосування важливою є узгодженість правових позицій (відсутність суперечливих правових позицій)». Водночас, практика Верховного Суду, яка має служити орієнтиром для правозастосування, сама по собі доволі часто демонструє суперечності і кардинальну зміну правових позицій (наприклад, в одних випадках ВС наголошує, що обшук «згідно приписів ч. 2 ст. 234 КПК України здійснюється лише на підставі ухвали слідчого судді» (Постанова Верховного Суду від 27 травня 2020 (справа № 279/1021/16-к)), однак у інших – зазначає, що «вимога отримати дозвіл на обшук, за відсутності добровільної згоди особи, стосується лише житла чи іншого володіння особи» (Постанова Верховного Суду від 17 січня 2023 року (справа № 648/1543/15-к)). У цьому контексті виникає питання щодо критеріїв (хронологія позицій, контекст, щось інше), якими має керуватися правозастосовник у ситуації, коли необхідно обрати орієнтир серед кількох суперечливих позицій Верховного Суду.

4. На с. 271 дисертантка, розмірковуючи про рішення та правові позиції Конституційного Суду України (далі – КСУ), вказує, що «на відміну від рішень, які є остаточними, правові позиції можуть бути змінені».

Водночас, історія змін до КПК України знає приклади випадків, коли певні положення КПК України визнавались неконституційними і виключались із тексту закону, однак зі зміною об'єктивних реалій (в яких, до речі, правова позиція КСУ можливо була б й іншою) знову відроджувались законодавцем в тексті КПК України (йдеться про визнання у 2019 році неконституційним положення ч. 5 ст. 176 КПК України щодо безальтернативного тримання під вартою та подальшого доповнення КПК України у 2022 році положеннями (ч. 6 та 8 ст. 176), аналогічними тим, які були визнані неконституційними у 2019 році). Цікаво було б дізнатися позицію дисертантки стосовно узгодженості (балансу/дисбалансу) між рішеннями КСУ, які не можуть бути змінені, та положеннями КПК України, аналоги яких були раніше визнані неконституційними такими рішеннями КСУ.

5. В контексті можливих шляхів збалансування освіти і практики авторкою запропоновано оптимізацію інституту помічника слідчого (с. 39, 372 дисертації). При цьому, як слідує і з тексту роботи, і з додатку Е, присвяченого цьому питанню, пропозиція дисертантки спрямована на систему слідства органів Національної поліції. У цьому контексті цікаво було б дізнатися чи вбачає авторка можливою екстраполяцію цієї ідеї на інші органи досудового розслідування, а також на органи дізнання?

Проте наведені зауваження мають дискусійний характер, можуть слугувати підґрунтям для наукової полеміки під час публічного захисту дисертації та не знижують наукову цінність дослідження.

ВИСНОВОК: дисертація Дуфенюк Оксани Михайлівни «Концептуальна модель балансу в кримінальному провадженні: інституційний, правозастосовний, особистісний рівні» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які забезпечують розв'язання важливої теоретико-прикладної проблеми загальнонаціонального значення -- формування концептуальних основ балансу в кримінальному провадженні

як однієї із ключових передумов втілення верховенства права та забезпечення справедливого правосуддя в умовах сучасних тенденцій та викликів. Дисертація відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та пунктам 7–9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її авторка, Дуфенюк Оксана Михайлівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Опонент

доктор юридичних наук, професор,
т.в.о. завідувача кафедри
кримінального права та
кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Іван ТІТКО

Підпис	<i>Овійка Т.</i>
Засвідчую	<i>Риш</i>
Нач.ВК	<i>26</i> * <i>12</i> 2023 р.